

Sprit till vilket pris?

Konsumtionen av öl, vin och sprit i Sverige har under de senaste åren motsvarat ca 10 miljarder kronor eller ungefär 2 procent av nationalinkomsten i landet. Staten lägger genom beskattningen beslag på en försvarlig del — ca 70 procent — av hushållens utgifter för alkoholdrycker. Vi har här också att göra med en varugrupp där höga skattesatser framstår som ovanligt välmotiverade; alkoholkonsumtionen har åtskilliga sk externa effekter, av vilka flertalet skulle utgöra minusposter i en samhällsekonomisk kalkyl.

De totala konsumtionsutgifterna för alkoholdrycker ger en minimiskattning av konsumenternas totala värdering av den aktuella konsumtionsvolymen. Hur stora är då de samhällsekonomiska kostnaderna för en alkoholkonsumtion av nuvarande omfattning? Tyvärr är vår kunskap på denna punkt ytterst begränsad. Det kan ha sitt intresse att notera att ekonomer som Irving Fisher och Bertil Ohlin uppskattat kostnaderna till mycket betydande belopp; Fisher räknade i slutet av 1920-talet med att alkoholbruket hade reducerat USAs nationalinkomst med ca 10 procent och Ohlin uppskattade kostnaderna i Sverige vara i storleksordningen 4—8 procent av nationalinkomsten.

Senare och mer ambitiösa analyser på amerikanska data påvisar kostnader motsvarande lägst 2 procent av nationalinkomsten. I denna siffra ingår det direkta produktionsbortfallet, t ex genom lägre produktivitet och ökad frånvaro hos arbetskraften, som den tyngst vägande posten. Det säger sig självt att många av alkoholkonsumtionens indirekta kostnader inte enkelt låter sig kvantifieras. Detta innebär naturligtvis inte att de kan negligeras vid alkoholpolitikens utformning.

En utgångspunkt för alkoholpolitiken bör vara den samvariation, som finns mellan alkoholskadornas omfattning och den totala alkoholkonsumtionen i samhället. En annan utgångspunkt bör vara insikten om att alkoholkonsumtionen har en mycket sned fördelning; 10 procent av männen svarar för 40 procent av männens totala alkoholkonsumtion och för kvinnorna gäller ett likartat mönster. Alkoholpolitiken kan således nedbringa antalet missbrukare såväl genom generella konsumtionsminskande åtgärder som genom mer selektiva och missbruksrelaterade insatser. Dessa två typer av medel har också kommit till användning i svensk alkoholpolitik. Det förefaller dock som om prispolitiken därvidlag utnyttjats på ett tämligen trubbigt sätt.

En samhällsekonomiskt effektiv alkoholpolitik bör i princip baseras på en prissättning, som är anpassad till de individuella konsumenternas förväntade samhällsekonomiska marginalkostnader. I praktiken är naturligtvis en sådan målsättning svår eller omöjlig att uppnå. En rimlig hypotes är dock att marginalkostnaderna stiger med den enskildes konsumtionsnivå; i så fall bör också priset öka med den individuella konsumtionens omfattning. Med hjälp av dagens datateknik förefaller en sådan progressiv konsumtionsskatt på alkohol vara praktiskt fullt genomförbar. En inköpsbe-

gränsning av motbokstyp kan ses som en extrem tillämpning av denna form av prissättning; priset är konstant upp till ransoneringsgränsen och stiger därefter dramatiskt — i synnerhet för laglydiga medborgare som avstår från hembränning.

Olika kombinationer av ransonerings- och prisdifferentieringssystem kan också vara värda att överväga. Staten kan exempelvis sätta en övre gräns för den totala (legala) alkoholkonsumtionens nivå och tillhandahålla "spritkuponger" i en omfattning som motsvarar denna kvantitet. Varje medborgare kan garanteras en minimitilldelning av kuponger till ett relativt lågt pris. I viss utsträckning bör köp och försäljning av dessa kuponger kunna tillåtas. Vi skulle då kunna få ett två-prissystem på alkoholdrycker, där personer som väljer att köpa mer än en viss minimikvantitet får betala ett högre pris. Med en modell av detta slag uppnår man dels en effektivare kontroll av den totala alkoholkonsumtionen, dels en progressiv priseffekt som bör bidra till att minska konsumtionen bland storförbrukarna.

Sannolikt finns det icke oväsentliga samhällsekonomiska vinster att hämta i alkoholpolitiska "miljövårdsinvesteringar". Det verkar dock inte särskilt förnuftigt att aktualisera ett motbokssystem innan man utnyttjat prispolitikens möjligheter på ett mer sofistikerat sätt än vad som hittills varit fallet.

En ambitiösare alkoholpolitik måste också innefatta åtgärder för att förbättra kunskapsläget vad gäller alkoholskadornas orsaker och kostnader. Här öppnas ett spännande fält för samarbete mellan medicinsk och nationalekonomisk forskning.

Bertil Holmlund